

ИСТОРИЈСКА ФИРМОНАУТИКА
ЊЕГОВАНА – МОТИВ
ТРГОВИНЕ У ЗЛАТНОМ РУНУ
БОРИСЛАВА ПЕКИЋА

Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

Апстракт: Дијахронијски сагледавајући историјско трајање породице Њаго/Његован, особито односе очеве и синова, односно дедова и унука, рад настоји да расветли начин на који се у Пекићевом *Златном руну* обликују мотив трговине и њему иманентне појаве – порекло и основна начела трговачке праксе, природа и особине новца, појам жеље као разменског извора/акцелератора, генеза мотива економског канибализма, као и однос између Фирме и породице, односно трговине и уметности. Оцртавањем економске еволутивне нити породице – од гурбетске/торбарске трговачке мере до корпоративног облика приватне својине – рад подједнако разматра с идејно-економског становишта значајне узроке пропасти породице. Они се тичу промена у погледу разумевања појма власништва, испољавања трговачких способности, као и развијања следе, первертиране зависности од профитних релација. Управо та зависност упућује на реверзибилност симеонске материјалистичке природе, на чињеницу да су Њаго/Његовани од поседа и за њега живели, али да су управо њиме и фантазмагоричном зачараношћу стицањем уништавани. Истраживачка пажња испитује и пишчево третирање рачунског/рационалистичког погледа на свет чија се радикализација и њени редуктивни и дехуманизујући ефекти манифестују на примеру Леонидове абнормалне рационалности, као и у визији Газде Симеона о економском тоталитаризму и хегемонији његованске Фирме (фирмократији).

Кључне речи: Борислав Пекић, мотив трговине, дијахронија, рачунско/рационалистичко становиште, мотив економског канибализма, мотив породице, материјализам, радикализована рационалност, фирмократија

У дневничкој белешци „Историјски роман и историјска реалност“, утемељеној на предавању које је Пекић одржао на School of Slavonic and East European Studies у Лондону, а допуњеној напоменама док је снимак предавања преслушавао, писац истиче важност магијског оживљавања историје. Овакав поступак се не заснива на историографској, фактографској делатности него на хипнотичком ослушкивању мишљења и сензибилитета минулог времена, дистанцирању од наслага предрасуда и искуства како би се проникло у „лозинку васкрсења“ (Pečić, *Život na ledu IV*, 2014: 317) и извео „унутрашњи и спољашњи холограм“ (Pečić, *Život na ledu IV*, 2014: 317) духа прошлости. У антрополошком смислу изразито антимаеријалистичко предавање писац обогаћује напоменом да историја заиста умире заувек уколико ту смрт поимамо као „лажне путоказе који

нас одводе у заблуду“ (Pečić, *Život na ledu IV*, 2014: 309). Ипак, Пекић указује да постоји простор у којем историја одолева некрози, а који се тиче њеног постојања у нама самима, трајања у виду саставног дела личности путем „генетичког похрањивања у колективну свест односно подсвест народа и појединаца“ (Pečić, *Život na ledu IV*, 2014: 309). Овакав резон подједнако се може применити на цинцарску породицу Њаго/Његован будући да и она своју сврховитост и виталност обистињује генетским чувањем особина/начела породице у њиховом појединачном, односно колективно-предачком виду. Бављење трговином – захваљујући којој кормилари породичне фирмонаутике током вишевековног трајања од трговаца-торбара прерастају у велиндустијалце – фигурира као митским пореклом детерминисано својство чији се релевантни историјски појавни облици прате сагледавањем трговачке праксе најистакнутијих Њаго/Његована, као и односа који се формирају између очева и синова, тј. дедова и унука.

Прва значајна координата симеонске фирмонаутике апострофира однос Симеона Тебанског и његовог оца Симеона II Цариградског, који се након пада Цариграда и утварног трајања у цистерни Јарибатан насељава у Теби где посед стиче и увећава трговином шминкама, мирисима, лековитим травама, али и отровима и еликсирима. За разлику од Симеона Тебанског који причу о симеонским кентаурским коренима сматра несолвентном, што значи и штетном спекулацијом – „а шта ће ти већа штета ако од нечег немаш никакве користи“ (Pečić 2006: 3, 191) – Симеона II Цариградског опседа месечарска жудња за повратком у матично, коњско стање. Управо се преображајем у коњски вид постојања, дивергентним спрам трговачких начела, угрожавају витални интереси Фирме:

Избор животиње лишене осећања одговорности, дужности, обавеза, нагона за стицањем и наслеђивањем, без смисла за ПОСЕД, ПОРОДИЦУ И ПРОШЛОСТ, без познавања узвишене *хремајнономије* о целисходној употреби новца, без рачуна, мере и брига, осим где ће шта попасти или појebати, стављао је Фирму и сина као њеног опуномоћеника у безнадежан положај банкротера (Pečić 2006: 3, 33).

Свестан да очева ноћна поскакивања и њиштања уз дионизијске покличе подривају својом фантазиократијом и реноме Фирме, Симеон Тебански у два наврата безуспешно покушава да оца одврати од намере да досегне коњску форму. Уз помоћ поглавара цеха најзад успева да Симеона II Цариградског уклони с чела фирме и стави га у кућни притвор што фигурира као чињеница од двоструке важности. Њоме се, с једне стране, сугерише мотив економског канибализма интерног, унутарпородичног типа, те услед тог пословног, симболичког оцеубиства Тебански и добија надимак Оцеборац. Захваљујући чину очеве конфинације, с друге стране, утемељује се кључна особеност Фирме, њена аутономија и апсолутна моћ над Си-

меонима чије су активности, па и оне које се тичу осећајних односа, подређене њеном очувању и напретку: „Она је (Фирма, прим. В. М.) била Кириос, Домну, Газда. Симеони, њени посредници на балканском тржишту. Таква су била Регола ту пехнидив, Правила игре геноса“ (Пекић 2006: 3, 47).

Док је Фирма егзистирала у облику Симеона Тебанског, њени су послови протицали не само у знаку шпекулативне фантазије, лукаве окретности и незајажљиве страсти за профитима него су подразумевали и јунаково непрекидно незадовољство оствареним добитима. У том вечитом осећању профитне недовољности, које проиходи из начела *plus ultra* (Binsvanger 2017: 62), препознаје се она инфинитезимална „фаустовска душевна динамика“ (Špengler 2018: 388) садржана у жељи за бескрајним, континуираним растом и максимизовањем материјалних вредности и моћи: „свака је велика зарада по правилу мања него што би морала бити.“ (Пекић 2006: 3, 147) Таква фасцинација бесконачним увећавањем, премда своје улоге полаже на будућност како у смислу наслеђивања, тако и у погледу утиска савладавања овоземаљске ефемерности бескрајним стицањем, фиксирана је заправо у садашњем, квантитативним могућностима бременитом тренутку. Управо се из њега црпи трговачка снага и опомињућа мисао: „Ако данас нешто нисам зарадио, изгубио сам то заувек, јер оно што ћу сутра зарадити, неће бити то што сам данас пропустио; биће сутрашња зарада, умањена за данашњи губитак“ (Пекић 2006: 3, 148). Овакве потенцијалне неискоришћености актуелних пословних прилика Симеон Тебански имплементира у темеље својих филозофских разлога за трговачку бригу, док практична правдања тог осећања поседују профилактичко дејство: банкротерске драме, чак и када остварује знатне трговачке профите, чувају га од порезника, поверилаца, варалица и просјака. Начин на који је трговачки портрет Симеона Тебанског обликован најупечатљивије се запажа током описа београдског гурбета 1521. године у који јунак, у пратњи ордија цара Сулејмана, полази са сином. Овај трговачки подухват, у ширем, историјско-породичном смислу, двоструко је индикативан. Њиме се најпре наглашава да је управо турски обичај да воде са собом трговце за снабдевање и ценкање омогућио „напредак балканске привреде и сазревање интернационалног духа профита који ће се столећима касније прогласити ’грађанским светом’“ (Пекић 2006: 3, 50). Са становишта симболичког потенцијала породичне аргонаутике овај трговачки посао значајан је јер су Њагои, раније се увек склањајући од ватре, сада њој ишли у сусрет. За самог Симеона Тебанског пак гурбет је обезбеђивао платформу за остварење сјајних планова, почетни капитал којим би атарство и козметику заменио профитабилнијом трговином увозне свиле.

Роба којом је морао да надјача грчке, јерменске, јеврејске и дубровачке трговачке конкурентске поворке подразумевала је фу-

зију реалне, делотворне и магијске, опсенарске природе трговачких производа. Траве, отрови, мириси, шминке тако су мешани с прашином или цврточином „јер каквоћа шминке није приступачна невичном оку“ (Pekić 2006: 3, 51). Ослањајући се на наивност купаца, Тебански је продавао разне „реликвије свачијој машти прилагођене“ (Pekić 2006: 3, 58), помаде за лице представљао је као мелеме за зарастање рана, а обичне течности као чудотворне и љубавне напитке. Јунак током гурбета демонстрира како познавање психологије припадника турске војске с аспекта њихових пословних капацитета и исплативости, тако и изузетну трговачку интуицију. Упркос турском недопуштању шеријатског права на тродневну пљачку, јунак исправно предосећа да треба остати у гурбету све док се трговина поново не отвори наредбом да се крене у околину Цариграда, заједно са протераним Србима који са собом носе имовину. Стратегија „смекшавања муштеријиног мозга“ (Pekić 2006: 3, 85) убеђивањем да је лакше носити минијатурну чашицу егзотичног балзама него сребрни кондир резултирала је стицањем незнатног новчаног/робног износа, али и сукобом између оца и сина сплетеног око питања трговачке етике. Симеон Сигетски, кога су већ тада заносиле новости из домена шминкерског умећа, не разуме зашто злоупотребљавају српску беду и обмањују муштерије трговачким триковима. Његову раздражљивост и плач за изгнаничком колоном Срба отац прекида лекцијом о принципима наследног трговачког занимања. Прави смисао постојања садржан је, сматра Тебански, у меркантилној, шпекулантској улози човека на свету који је, тако доминантно рачунски, хипостаза најбољег од свих светова, док су Симеони као припадници трговачког геноса даровани супериорним талентом за трговину. Примедбу сина о варању муштерија Симеон Тебански негира подвргавајући је методу софистичке дијалектике, тврдећи да они заправо не лажу купце него чине богоугодно дело јер ослобађају „те јаднике терета који би их до Стамбола убио“ (Pekić 2006: 3, 83). Антагонизам између оца и сина извире заправо из њихових опозитних карактерних конституција. Симеон Тебански, спреман да по киши сакупља траве иако зна да им влага девастира лековити учинак, отелотворење је рачунског сладострашћа и вере у центрипеталну силу новца, у дукатоманију или хризоманију која уметност означава највећим непријатељем трговачког духа. Млади Симеон Сигетски пак баш у уметности и стварању великог дела, а не у вештини стицања, препознаје генеришући епицентар света. Слично поверење у стваралачку сферу, односно у Дух Приче идентификован с Породичним Духом, демонстрира и Пекићев приповедач-хроничар заузимањем позиције медијатора, записничара онога што му је Породичним Духом као наративним ризничарем задато да исприповеда. Управо оваквим аутопоетичким ставом потврђује се поузданост/истинитост Приче и њене текстуалности. Тиме не само да се реализује „ничеански обрт по коме са становишта текста стварност

није истинита, а уметност је истинитија од живота“ (Јерков 1992: 1711), него се уједно Прича пресупонира као алтернатива рационалистичком и материјалистичком погледу на свет репрезентованом у лику Симеона Тебанског и потоњих чланова геноса. Прича стога фигурира као вектор кадар да пробије опну цивилизацијске заточености робном/новчаном пролиферацијом и разори механику тотализујућег света.

Наредна значајна координата трговачке симеонијаде садржана је у кентаурској природи Симеона Мосхополита који маленом сину, будућем Симеону Грку, објашњава трговачку праксу током обиласка москопољског базара. Том приликом он сину указује на неопходно памћење цена, разликовање монета, опрезно разгледање и респектовање изложених производа јер на роби, спретним трговцима и трговини почива свет: „... на тој се напасти (упорном пијачном трговцу, прим. В. М.), сине, трговина и држи. А на тој трговини, као на Атласу свет“ (Рекіћ 2006: 1, 421). Сасвим опозитно од претка Симеона Тебанског, Симеон Мосхополит сматра да пословање, уколико тендира ка продуктивности, мора да искључује преваре – трговина „стоји на кредиту, на часним речима и исправним декларацијама“ (Рекіћ 2006: 1, 433). Јунак подједнако верује да бављење трговином подразумева и порив ка бесконачном стицању које је индуковано не само фантазмагоричном диспропорцијом између онога што се има и онога што би се могло добити него и органски утемељеним начелом у појам новца. Као ентитет који својом испражњеношћу/индиферентношћу спрам појединачне сврхе и способношћу кондензовања стоји изнад свих вредности, новац своју суштину остварује тек у оквирина перпетуалног разменског кретања:

Дукату није у природи било да дукат остане. Од њега су само два дуката могла постати, или да ни тај један не остане. Симеон је знао да посед, као и свака моћ, тежи *божанској айсолућности* (курз. В. М.), и да га ништа на том путу није кадро зауставити. Количина блага којим се располаже да не утиче на снагу те тежње. Једна аспра и милион талира имају једнаку *сћрасі* за *рејродукијом* (курз. В. М.) (Рекіћ 2006: 1, 543).

Значај/значење који новац остварује тек умножавањем вредности у разменским низовима, или антиципацијама вредности уколико се налази у краткотрајном стању мировања – што се у наведеном цитату збирно именује страшћу за репродукцијом – врхуни се у његовој самодивинизацији, деификацији себе као крајњег средства и сврхе. Управо став о имовини која гравитира ка божанској апсолутности, баш као и теза о божанском пореклу власништва, разумевају као трговачки кредо породице Њаго/Његован.

Епирски аманет што га Симеон Мосхополит упућује синовима који напуштају Москопоље пред налетом јањинског паше обликован је као егзистенцијални оријентир, али и трговинско-дидактички

трактат. Њиме јунак потомству сугерише да се нигде не задрже дуже од годину дана јер трговце у том случају заводе у пореске књиге, да уместо потписа користе речи, да не праве дугове и нездраве шпекулације, с мером да зарађују и троше, те да послују у држави која располаже многим законима – док се прописи уштивавају, између њих се провлачи „Арго трговине, као што су се Аргонаути између симплегадских стена провукли“ (Пекић 2006: 1, 517). Управо одредба из опорукe о избегавању нездравих шпекулација не налази уковљене у лику Мосхополитовог сина Симеона Грка. Он већ на путу од Москопоља ка Крагујевцу испољава очараност профитом купујући по македонским гудурама наводне свете реликвије од мисирских Цигана у нади да ће се обогатити. Избегавајући обавезе грнчарске природе Симеон Грк, настанивши се у Крагујевцу, наставља с осмишљавањем/реализовањем вратоломних трговачких програма попут откривања козметичког дејства фекалија, ђумурске/синцирске шпекулације или испитивање ефеката лежања на леду као лека за чуму. Јунак се подједнако препушта двоструком, турско-аустријском сикофантском деловању и вербалним комбинаторикама што у виду „рафиниране источњачке конверзационе тортуре“ (Пекић 2006: 2, 153) пун израз остварују на Грковом земунском дивану.

Након што Фирма за време Велике чуме 1794. године као паннеливешући организам наложи да се Лупус пресели у Земун ради лакше трговине, а Грк остане у Београду, успостављено пословно двовлашће Грк-Лупус, потом и долазак дахија на власт 1801. године, за фирму Њаго не представљају тешкоћу. Лупус, уз провизију, обезбеђује олакшице за земунске извозничке куће, а Грк, такође уз провизију, пашин удео у добити, те беспрекорно синхронизоване посредничке активности чине да Фирма послује „као змај са две главе: што је измакло београдској, пало би у ждрело земунске, што је земунска пропустила, нестало би у чељусти београдске“ (Пекић 2006: 2, 117). Кад се раздвојене породичне бранше састану ради салдирања – Лупусова, која се дичи највећом добити у историји породице, и Гркова с бедним мањком – на снагу још једном ступа мотив економског канибализма интерног облика. Он се испољава као „међусобно ждрање у коме је пред зору Симеон Грк био сасвим поједен и сварен“ (Пекић 2006: 2, 118), инаугурисан у партнера који, упркос гарантованом проценту учешћа, бива подређен Лупусу као номиналном власнику. Даља пословна дејства оца и сина протичу у знаку дезоријентисаности и располућености Фирме¹ да би слом досегла последњим Грковим банкротерским подухватом. Њиме је јунак ликвидан из Фирминог регистра, али запамћен као „једина особа у историји трговине која је била и остала велики трговац упркос томе што му се свака шпекулација, још од чудотворног компаса са македонских лутања 1769, завршила губитком“ (Пекић 2006: 2, 156).

¹ Током устаничких догађаја Симеон Грк води тајна антисрпска дошаптавања с Турцима, док Симеон Лупус снабдева Србе оружјем, храном и обавештењима о турским акцијама.

Амбициозна трговачка фигура Симеона Лупуса, централног породично-трговачког градитеља који је једини подстакнут агонем „у папазјаничном разноврсју живљења видео ОЛОН – тргофачку цељину“² (Пекић 2006: 5, 40), испољава се и у епизоди описа читања хатишерифа султана Махмуда II којим се 1830. године кнежевини Србији признаје независна државна управа. Напоређо с приповедном транспозицијом одредаба из хатишерифа одвијају се договори између „Три Јерарха Српске трговине“³ (Пекић 2006: 2, 161) Симеона Лупуса, Алексе Симића и Давида Бехара Хаима о продајним условима некретнина које Турци, исељавајући се, напуштају. Ослањајући се на богат догађајни и осећајни регистар што га оживљавање паралелне историје/метаисторије⁴ омогућава, приповедач проминентном историјском акту читања хатишерифа придружује истовремени опис не само Лупусових трговачких успеха него и визију економијом зачараног ташмајданског пандемонијума. Не слушајући славне прокламације, народ у свеопштој заокупљености ценама и погађањима зачиње, у природном амбијенту, прву српску берзу:

Ташмајдан се чардејственом фантазмагоричном снагом похлепе, без икаквих правних и законских института и људских посредника, претворио у Прву српску берзу, на којој се, под сенком београдске Тврдње, у примитивнијем облику, додуше, ради све оно што се чини и под куполама амстердамске и лондонске. Све се на ледини под ведрим небом обавља. Невиност природног развоја је очувана (Пекић 2006: 2, 176–177).

Премда је слободарска расположења, у складу с поседничким духом, сматрао деструктивним по одржање материјалног статуса јед-

2 На својој трговачкој пловидби Лупус је прошао кроз различите етапе: од трговца торбара гурбетске мере и својеручног послуживања муштерија преко пословања иза контоара тако да су муштеријама биле познате махом цене па све до јунаковог потпуног повлачења из дућана услед великих интернационалних робних шпекулација и његовог учешћа у отварању индустријске производње још увек рудиментарног, мануфактурног типа.

3 Гротескне поредбене лексичке и значењске интерференције између узвишене сфере и профаног, економског домена, присутне у овом поистовећивању три значајне трговачке појаве с фигурама Света Три јерарха, запажају се подједнако у опису Лупусове визије кнеза Милоша како осваја своту у казину. Тада све прераста у сладострасно пребројавање новца, у „свечану литургију Капитала“ (Пекић 2006: 4, 536). Гротескни еквивалент у домену античке сакралности остварује се у Лупусовом исказу да његов унук Газда Симеон, након учешћа у бечким револуционарним збивањима 1848. године, мора најпре са себе да спере разарачку крв јер Фирма је „Храм, ко онај у Елевсини, где се нечист не може“ (Пекић 2006: 4, 413). Газдино насртање на сопствену имовину, као и потоње Хаџијино милосрдно, искупљујуће, а заправо делузивно и опсенарско дељење породичних драгоцености најпоганијој врсти београдске сиротиње, опажа се заправо као рефлекс жеље да се јунаци ослободе запоседајуће силе иманентне власништву. Растурање симеонског поседа јавља се и у виду кошмарних снова Симеона Тебанског, али и као последица деловања спољашњих фактора: устаничких девастација симеонских кућа и радничког руинирања имања у Градшчини 1941. године.

4 У питању су одреднице које употребљава сам Пекић у дневничким белешкама, док се тумачење *Злајној руна* Јасмине Лукић заснива на појму историографске метапрозе. Видети: Јасмина Лукић, *Метайпроза: чиијање жанра*, Стубови културе, Београд, 2001.

ног велетрговца – „оружје му (народу, прим. В. М.) давати, значи сам себи гроб копати“ (Peќić 2006: 4, 390) – у сумутним временима Лупус је ипак запажао прилику да Фирма напредује. У таквим околности-ма просперитет се остварује не само зато што Фирма, руковођена сопственичким уредним рачуном, показује имуност на идеолошка становишта него и отуда што се историјски потреси испостављају као погодан полигон за увежбавање трговачке бриге и окретности: „нема времена које за послове није, СВАКО ЈЕ – само није СВАКА глава“ (Peќić 2006: 4, 391). Лупус је према свом животу у Бечу, премда га је проводио у раскошном здању, задржавао двоструко неповерљив став. Он се, с једне стране, бокори у јунаковом сазнању да, иако је Беч погодан за трговину, Београд се опажа адекватнијим са становишта услова за људске жеље: „У Београду данима можете базати сокацима а да ниједном не осетите жељу да нешто купите, ни да било шта од оног што видите имате. Све је у вражју матер примитивно, рђаво, непожељно. То ја зовем здравом климом за очи и кесу“ (Peќić 2006: 4, 356–357). Овом Лупусовом констатацијом утемељеном на економском контрасту између знатних бечких и скромних београдских потенцијала за произвођење жеља не само да се дочаравају ондашње српске привредне околности него се и апострофира појам жеље као генератора и акцелератора разменских низова, њена цикличност и могући развој погубне зависности од ње. На снази је заправо оно бенјаминовско схватање роба које „отеловљују и одређену фантазмагорију, ’слику-жељу’, обећање непрестано обновљеног ужитка“ (Lošonc, Gvozden 2016: 42). Живот у Бечу, с друге стране, за Лупуса је неповољан и с позиције законске уређености организације рада која не оставља простора за самовољно интервенисање послодаваца и задовољавање интереса Фирме посредством принудног, целодневног рада. Тако у Бечу „сви раде на неке анатемне сате. Кад им време избије, ма где их и у ма како важном послу затекло, сви се дижу и одлазе кућама да се забављају и чмавају“ (Peќić 2006: 4, 357), док у Београду „писари и калфе раде док им се у неко доба не каже да је доста“ (Peќić 2006: 4, 357). Закључујући компаративни преглед привредних бенефита Беча и Београда, Симеон Лупус указује на нужно присуство непрекидне бриге, која расте пропорционално с увећањем капитала, али и на евазивност као иманентну црту новца: „Динар је као робијаш. Мало ли му одшкринеш врата карцера, односно, касе, оде!“ (Peќić 2006: 4, 358). Ако у неухватљивости јунак препознаје кључну особину новца, роба пак, поред моћи да индукује и интензификује жеље, нужно мора рачунати с ефемерношћу. Лупус стога, током погребна жртава инцидента на Чукур-чесми, капиталистички незајажљиво контемплира како би роба требало да се после извесног периода употребе похаба јер „вампирским друговањем са вечношћу ништа се не постиже“ (Peќić 2006: 4, 519).

Утисак да се између Симеона Лупуса и његовог оца Симеона Грка успоставља однос изразите опречности одликује се илузор-

ношћу. Гркова мегаломанска банкротерска фантазија, ма колико била погубна, још увек апострофира неутрнулост наследне жеђи за стицањем и напредовањем, па је убитачност јунакових поседничких маштарија сразмерна њиховој грандиозности. Истински контрапункт заправо реализује се између Симеона Лупуса и његовог сина Симеона Хаџије који своја универзитетска образовања стице захваљујући очевој свести да се трговачки порив у синовљевом унутрашњем бићу расплињује под притиском његове филозофске, непредузетничке природе.

Парадигматична дискрепанција између Лупуса и Хаџије видљива је у јануарским епистолама из 1847. године у којима отац и син полемички, с дијаметрално супротних становишта коментаришу питање порекла, улоге и начела трговачке праксе. Хаџија у писму оцу констатује да омладина пати од равнодушности (идиафорије) и среброљубља (филаргирије) и да се све осим разликовања робе и познавања рачуна и језика земље с чијим се трговцима послује, темељи на особинама које бисмо, да од њих немамо користи, звали пороцима. Јунак у ироничном тону доводи у питање знамениту тезу Адама Смита о трампи као дистинктивној особини човека спрам животињског света: „јер ништа Господ није Адаму казао у погледу својине. (Адаму Еденском, разуме се, Адаму Смиту је, очигледно, само о њој причао.)“ (Pekić 2006: 4, 153). Хаџија отуда у основама трговине не запажа сакралну искру у коју су Његовани махом веровали него грешна својства сплетена с присуством *џохлеје* и *џреваре*. Прва наведена категорија, оличена у константном иницирању жеља и бесконачном пориву ка богаћењу, нагони на жалосна трговачка хазардирања. Друга поменута одредница пак, заснована на принципу јефтине набавке и скупе продаје чиме се сугерише библијски *џрех усана* (изговарање неистина током трговања), доводи до коруптивних банкарских и берзанских релација, као и до изопачења „која трговање на нашој бесмртној души практицира“ (Pekić 2006: 4, 151). Овакво препознавање нечистог, искушавалачког исходишта трговине иницира најзад и јунаково уверење да свет не само да је досегао тачку у којој све што постоји може да се купи/прода него је тиме активиран и дисбаланс с аспекта праведне расподеле и размене добара.

Утемељена на мисли о грешности неограничене тежње ка стицању богатства (*avaritia*) чијим се механизмом купи јефтино – продај скупо у разменски однос убризгава неправедно прекорачење мере и нарушава оно што су средњовековни аутори, пре свега Тома Аквински, звали „*bonum commune* или опште добро“ (Flajšman 2017: 21–22), Хаџијина религиозна, хришћанска становишта ступају у директну колизију с меркантилистичким визурама његовог оца. У складу са својом напраситом, али и препређеном нарави Лупус у свом епистоларном одговору изражава безнадне мисли поучне интонације о сопственој несрећној позицији уклештености између оца

Грка, који не уме ефикасно да тргује, и сина Хаџије, који нити жели нити уопште зна да се трговачким пословима бави. Значајна разлика се у том погледу ипак испољава. Трговини невичан отац не ремети толико пословну савест предводника Фирме колико то успева да учини за стицање незаинтересован син. Не показујући предилекцију ка трговини, такав потомак оличава родитељски и пословни дебакл што се без последица не може из Фирминих регистара избрисати. Поред тога што Адама Смита, поигравши се његовим именом, означава Сметом и Сметењакком Хаџијиних умних капацитета, Лупус нијансира Смитове ставове тезом да се човек од звери разликује не по томе што потребне ствари *мора* да налази или отима него што се спрам њих односи стваралачки (привређује и тргује). Јунак истовремено у писму опомиње сина да се приватна својина, на коју „господски баца своја небеска говна“ (Рекіћ 2006: 4, 180), не одликује нечастивим пореклом већ првобитним, исконским, божанским извориштем. Инверзним, трговачком логиком оснаженим читањем библијског текста Лупус такве корене приватног власништва доказује особитим тумачењем Божје забране кушања с дрвета познања добра и зла: „Бог је први међу свима нама сопствењацима, мимо свега дрвећа, узо једно и на њега обесио таблу: ИДИОТИКО КТИМА. АПАГОРЕВЕТЕ И ИДИОС. ПРИВАТАН ПОСЕД. ПРИСТУПЛЕНИЈЕ ЗАБРАЊЕНО“ (Рекіћ 2006: 4, 181–182).

Супротност између Лупуса и његовог сина долази до изражаја и у епизоди поравнавања рачуна након што је Хаџија предузео ходочашће у Јерусалим уместо да се за време кризе током Кримског рата стара о Фирми. Том приликом отвара се питање учинковитости новоусвојеног закона о слободној трговини, који Хаџија заговара истичући да је за циљ имао „народно благостаније акцелерирати через подстачињања у граждана смисла за инокосне иницијативе“ (Рекіћ 2006: 2, 214). Лупус сматра, међутим, да се ни о каквој слободи, са становишта положаја српског трговца и презадуженог сељака, не може беседити јер нити се има „од кога шта купити – нити коме шта продати“ (Рекіћ 2006: 2, 214). Сагледавајући ситуацију из визуре нарочите мешавине меркантилистичког става усмереног ка напредовању грађанског сталежа у корист снажне земље и богатог народа, и капиталистичког резона који постулира заштиту неприкосновеног права приватне својине и предузетничког духа, Лупус заправо толерише интервенцију државе, њено прописивање уредаба и ограничења, али само под условом уздржавања од претераних пореских намета. Јунак допушта мешање државе у приватне пословне иницијативе док год је оно усклађено са правилима игре: „Слободна трговина, без икаквих прописа и ограничења, банкрот-трговина је, слобода за гусари и хајдуци, а не поштени привредњаци!“ (Рекіћ 2006: 2, 214–215). Овакве мисли смештају Лупуса *ante portas* суштине проблематичног односа између генерисања слободе тржишта и онога што, стварајући је, прети да слободу лимитира/суспендује. Јуна-

кови ставови упућују заправо на фукоовско запажање парадоксалне природе слободе тржишта која, да би се уопште спровела, захтева организовање и успостављање низа превенција и законских контрола „који ће бити гаранција за стварање слободе која је потпуно неопходна за управљање“ (Фуко 2005: 96).⁵

На мапи симеонске фирмонаутике као важна координата фигурира и однос Симеона Лупуса и његовог унука Газде Симеона чији перспективни, трговачки хабитус губи ослонац услед младалачки заслепљујуће љубави с циркузанткињом Јулијаном због које жуди да се прикључи циркусу Шамсудина Тота и напусти Фирму. Да би спречио за послове погубан одлазак будућег вође с породичног/трговачког Арга, Лупус у писму из прве половине новембра 1847. године прибегава лукавој стратегији изношења кључних истина геноса и разлога због којих би млади Газда требало у Фирми/породици да остане. Лупус као неупитно кредибилно знање о геносу наводи кроз векове присутан симеонски нагон за стицањем чија се сврха не огледа само у нагомилавању земног блага него и у тежњи да се чува живо сећање на заједничку симеонску прошлост, на све мртве чланове фамилије и њихове животне добитке и губитке. Фирма је отуда „ћуп у коме су испод пелена живота покопане душе мртвих и живих Симеона“ (Рекіћ 2006: 4, 253), а одлазак из ње не доноси само пословну пропаст него и обесмишљава предачке напоре интегрисане у пословно/породично здање. Овим Лупусовим аргументима, као и саветом унуку да бира супругу по својој вољи, али да у Фирми остане, расветљава се значајан аспект симеонске фирмонаутике. Он се тиче нераскидивог, реверзибилног односа између породице и Фирме обистињеног кроз императив одржања породичног/пословног континуитета стварањем „резерве у синовима“ (Рекіћ 2006: 1, 482), наследника којима се благо завештава.⁶

Газда Симеон, међутим, у свом епистоларном одговору исказује дубоко познавање Фирминих аподиктичних функционалних наче-

5 Не треба, међутим, губити из вида Лупусову протејску нарав. За аргументом да се трговина води у циљу јачања државе и народа, јунак је најчешће посезао кад је било нужно прибавити покриће за његову интензивну, лукративну пословну сарадњу с кнезом Милошем, Гарашанином и осталим српским представницима власти, као и да би „прешминкао“ снажан сопственички импулс. Лупус је, заправо, интимно сматрао да фирме треба да воде рачуна само о својим интересима и билансима, а не о националним границама и савестима ако желе да се етаблирају и увећавајући профите одрже конкурентност.

6 Тесна веза између Фирме и породице остварује се и захваљујући матримонијалним, брачним шпекулацијама будући да у геносу Његован избор супружника није био ствар личног избора већ пословних интереса. Отуда је и други брак Симеона Грка с Косаром био планиран јер је чињеница да је она пореклом Српкиња одговарала породици у условима новостечене српске независности. Уговоран је и Газдин брак с Томанијом како би се фирме Његован и Сина удружиле, док су три Лупусова брака (осим последњег, четвртог са Сафо) такође била мотивисана амплифицирањем богатства. Из истих разлога – да би се фирме Његован и Турјашки сјединиле – Стефан Сениор Његован ступа у брак с Емилијом Турјашки, а Јаков Балтазар Турјашки се жени Теодором, ћерком Газде Симеона.

ла јер запажа да у језгру Лупусовог предлога почива неразмрсива амбиваленција. Не може се истовремено водити трговином импрегниран живот и нерачунски, неспутано уживати с Јулијаном: „није могуће у ФИРМИ БИТИ и БИТИ. Ако си у Фирми, онда нема тебе. Ако тебе има, нема Фирме. То су правила игре“ (Рекіћ 2006: 4, 273). Управо из спознаје овакве или-или позиције произлази кентаурска диференцираност унутрашњег света младог Газде. Она се огледа најпре у колизији између његове сагласности да Јулијана запали Фирмина документа и наума да нагореле папире ипак репарира пре него што Фирму напусти. Газдина збуњена, подвостручена природа потом се одражава у уверености да потенцијално Јулијанино и његово дете не би смело да зна своје порекло иако је свестан да је таква намера неодржива, да закони геноса нису доминантно гносеолошке него органске, крвне, интуитивне природе.

Из угла симеонске фирмонаутике лик Газде Симеона фигурира као последњи велики градитељ наследног симеонског имена који сублимира сва конститутивна начела геноса. Епизода заседања српског аветињског суда поводом Цветног четвртка 1867. године упућује на јунаков исказ о трговини која не разликује нације/вере нити се спрам њих вредносно одређује: „Трговина је, господо, интернационалнија од сваке интернационалне вере и сваке интернационалистичке доктрине“ (Рекіћ 2006: 5, 79). Газда ипак Фирму често своди на раван државе што се запажа онда када утварно судско испитивање отвори тему Хаџијиног „даривања“ небеске скитије. Јунак такав чин означава револуцијом што се, с једне стране, опажа зачудним јер он сопствени појединачни случај не смешта на раван државне партикуле него на ниво државе саме или режима спрам којег се појам револуције антагонистички одређује. Такав резон, с друге стране, објашњава начелима сопственичке логике. Газдина склоност да Фирму поистовећује с државом рефлектује се и у разлозима због којих је Хаџију држао закључаног на тавану: „Фирма је, господо, когод и држава. И као што држава има право и силом променити управу која је упропашћује, и Фирмино је право управу која је у стечај води власти лишити и под старатељство је ставити“ (Рекіћ 2006: 5, 393).

Утварна парница из 1919. године пак највећи значај с аспекта симеонске фирмонаутике остварује Газдиним сведочењем о Лупусовом уделу у настанку *Начерџанија* Илије Гарашанина. Семантика чињенице да Гарашанин није усвојио Лупусове напомене огледа се у јунаковим суманутим, велелепним плановима да се у економском напредовању оријентишу не на запад него ка расположивим колонијама у Африци и Азији, тендирајући ка југу и обухватају широког простора од Црне Горе, Санџака, северне Албаније преко Москопоља, Епира и Тесалије па све до Тракије, Адријанопоља и Пелопонеза с Аркадијом. Овакве аспирације према југу не фигурирају, међутим, само као Лупусова нереална и мегаломанска занесеност трговином него

представљају и еманацiju наследне симеонске чежње за поновним проласком кроз кључне координате породичне аргонаутике како би се доспело до Аркадије, њихове прапостојбине. Својим трговачким начертанијем располагао је и Газда који је испрва прокламовао северозапад као правац напретка трговине. Одустајање, међутим, од те првобитне замисли јунак објашњава херeditарном породичном особином да, пошто се појединачни животни/трговачки задатак испуни и виталне, сањалачко-пословне силе усахну, за Симеоне северозападни узор губи своју моћ, те њихова душа полази према зачецима, ка родном југу: „Машина се додрла, живот амортизирао, вера у аргонаутику похабала, гробу се почело сводити, персоналном Златном руну примицати. А кад се Симеонима то деси, сви се окрећу Југу“ (Пекић 2006: 6, 373).⁷ Овим се мотив интерног економског канибализма додатно семантички нијансира. Њиме се не изражава пука жеља синова да се домогну очинских супериорних позиција или да коригују њихове неуспехе него, пре свега, она неумитна, животним циклусом заповеђена потреба да се, у име очувања и напредовања, заморена трговачка машта и клонули животни елан замене свежим, одважним, експанзивним трговачким нагоном.

Кључна тачка у погледу релација између Газде и његовог сина првенца Симеона, у којој се остварује наредна релевантна координата симеонске фирмонаутике, тиче се описа односа Симеона према оцу, али и брату Стефану током радничког штрајка у шећерани конзула Голдшмита за време Царинског рата 1907. године. Чувши да су незадовољни радници блокирали Голдшмитову шећерану, да опструирају пријем нових радника, те да се међу штрајкачима налазе и радници његованске Фирме, Газда заједно са синовима Симеоном и Стефаном разматра помоћ конзулу, као и молбу Петровића, власника мање фабрике, да га ослободе уговорних обавеза. Управо тада до изражаја долази заостреност између Симеонових и Стефанових становишта. Премда обојица сматрају да треба пружити потпору Голдшмиту и тиме исказати солидарност свих чланова хемијско-прерађивачког картела, Симеон се не слаже са Стефановим противљењем спрам Петровићеве молбе. Спорна тачка огледа се и у поступању према радницима Фирме који су у штрајку учествовали. Стефановом предлогу о отпуштању као превентивној мери, Симеон опонира тезом да ће тиме само поспешити незадовољство радника који имају право да време мимо рада у фабрици проводе како желе. Контраст између, с једне стране, Симеонове лишености капиталистич-

⁷ На снази је отуда антрополошка веза између животног угаснућа и зова родне земље, чија привлачна снага „постаје за људе све већа што им се смрт више ближи“ (Морен 1981: 140). Газдином рефлексijом сугерише се подједнако и онај, елијадеовски речено, мистички аутохтонизам, сан о земном починку као повратку материнској земљи. Њиме се уједно апострофира култ Велике Беле Богиње/култ Деметре и Коре (Персефоне), нарочито значајан за разумевање како бројних матријархалних симбола у роману, тако и за схватање *Злајној руна* као алегоријске слике Елеусинских мистерија.

тичких нагона и његове осетљивости за питања социјалне правде и, с друге стране, Газдиног непоколебљивог сопственичког става изражава се у још једном текстуалном чворишту. Сматрајући да штрајк није радничко него политички инструисано питање, које угрожава опстанак српске економске независности, Газда најпре сина Симеона подучава пословним стратегијама (радници ће се отпуштати под изговором да рђаво раде) да би најзад синово разумевање за радничке активности у слободно време декласирао исказом: „Моји радници немају слободног времена, свако ко га има, преплаћен је“ (Pečić 2006: 6, 202).⁸ Слична дивергенција формира се и поводом радничких захтева. Стефаново очекивано негодовање пристанка на радничке услове које се суочава са Симеоновом жељом да се синдикална питања зарад народног благостања више не игноришу, „јер нико не може ваљано радити једанаест сати дневно и при томе бити срећан“ (Pečić 2006: 6, 221), опет се разрешава Газдиним исказом да радници нису плаћени „да буду срећни, него да раде“ (Pečić 2006: 6, 221). Са становишта пословне аксиологије и етике опречне ставове јунака додатно усложњава вест о умешаности и приватних интереса у чукарички штрајк (а не само аустријских агената и социјалиста), о Стефановом тајном финансирању штрајкачког одбора јер Голдшмиту није опростио што је уместо Његована добио повластице за производњу шећера. Овим не само да се иницирају Газдине дидактичне беседе о просперитетној економској политици једва створеној током Царинског рата, а сад подривеној Стефановим новчаним подржавањем штрајка него се и указује на у ларвираном виду присутно криптично Стефаново пословно деловање. Оно се у потпуности манифестује у потоњој намери јунака да његованску Фирму споји с фирмом „Турјашки & Син АД – дрво и руде“.

Газда се са својим учешћем у аграрној, грађевинској, војној и хемијској индустрији, с капиталом и акцијама у разним банкама и предузећима и способношћу отварања нових тржишта перцепира као најзаслужнији, уз Симеона Лупуса, за етаблирање геноса Његован као једне од најмоћнијих српских грађанских породица. Упркос томе његов син Стефан у очевим пословима запажа регресивну економску политику везаности Србије за Аустрију која у ликвидацији српског утицаја и националних потраживања види кључну премису свог балканског деловања: спречавање српског територијалног проширења и јужнословенских унионистичких тежњи привредним надирањем. У свом пословном пројекту из 1913. године Стефан криви најугледнија имена београдске извозничке чаршије, те капетане „аустрофилске дуге пловидбе“ (Pečić 2006: 2, 312), који нису заштитили домаћу индустрију од аустријске мануфактурне робе, те је срп-

8 Овакав Газдин аргумент почива на принципу *меркантилизације слободног времена*, својственог друштву свеопште калкулације и рентабилности, а дефинисаног као „време потребно за обнављање снаге за рад и за потрошњу добара предвиђених за то време“ (L. V. Toma 1980: II, 140).

ска привреда, немоћна да се ослободи аустријског монопола и с ручне производње пређе на машинску, доспела у стање умртвљености. Читајући Стефанов пројекат Газдиним бићем промиче опулентан регистар расположења: од беса, јер му син, очито алудирајући на њега, дезавуише професионалне способности, преко смирености вољне да сину објасни трговање с Аустријом као националну потребу, све до поносне спознаје да Стефанов пројекат није само технички програм препорода Фирме него стратешки план експанзије српске економије на све стране света, ремек-дело „маште упрегнуте у кола разума“ (Pečić 2006: 2, 348). У прозним деоницама које описују седницу управног одбора Газдини унутрашњи монолози смењују се са Стефановим одлучним презентовањем пројекта. Док син излаже како је српска политика 1913. године морала постати франкофилска, Газда се пита како би на те нападе одговорио сваки Симеон западајући у своја алогоморфна стања у складу с којима одлучује да се понаша као коњ, пасивно, равнодушно и, у вербалном смислу, по надахнућу. Пробој паралелне стварности испуњене маштањем о коњској форми одиграва се онда кад атмосферу озбиљног пословног заседања и Стефанов узвишен говор Газда смехотворно наруши изговарањем насумично одабране речи *мекике*. Тим чином се, више од субверзивног става према синовом пројекту, испољава присуство заморене пословне крви која с испуњењем професионалног/егзистенцијалног циља традиционално полази ка југу и коњском праоблику. Ултимативном тврдњом да је спреман да напусти место генералног директора и самостално се здружи с фирмом Турјашких, Стефан тријумфује над Газдом остварујући симболичко, економско оцеубиство. Газдина помиреност с поразом у таквој ситуацији темељи се на спознаји нужног поласка у нови, овог пута велеиндустријски, конзорцијумски гурбет који искључује малаксале, „прептопске погледе на послове“ (Pečić 2006: 3, 519).

Још један разлог због којег Газда мирно препушта управљање сину огледа се у јунаковој свести да Фирма као аутономни, свеподређујући организам мора да задовољи хипертрофиране апетите и канибалистичку природу која тежи да „упије у себе свеоколне живе творевине трговине, као што амеба, силом иницијалне жде-рачке природе, осмотично упија све хранљиве материје на свом подручју мочваре“ (Pečić 2006: 2, 438). Прождрљивим својствима Фирме нису захваћене само друге компаније него и сâм Стефан несвестан да у трену уверености у победничко, суверено владање Фирминим налозима, Фирма заправо постаје та која остварује супремацију над њим и његовим унутрашњим животом:

То ће бити свечани тренутак у којем ће га она (Фирма, прим. В. М.), завршивши варење његове слободе, избацити у свет као свој чеони пипак, док ће мизерни, несварљиви остаци његовог самопоштовања, личног укуса, права на избор, цео његов бољи живот бити излучен тајно на онај

споредни отвор који се код људи зове чмаром, а код Фирме, без имена, служи за одстрањивање свега што не доноси профит (Pečić 2006: 2, 440).

„Југословенска удружба барв“ (ЈУБ), настала фузијом фирми Његована и Турјашких као носилаца мајоритета акција, подразумева присуство корпоративног облика приватне својине у којем се, акционарским располагањем над делом профита, али не и над конзорцијумском својином, формира корпорација као персона, „виртуални носилац субјективности“ (Lošonc, Gvozden 2016: 97). Газда ову појединост проницљиво примећује:

А оњај је ктима нестало у анонимним акцијоњерским кумпанијама ваших (Томанијиних, прим. В. М.) унука, у којима се Симеон крио под тајанственим именом МАЈОРИТЕТА, као што се божје у Тетраграмону крије. А какво је сада време, тужни зборе? Сад капитаљ путује, лута, грањнице држафа прекорачује. Удружује се, пари, плоди (Pečić 2006: 5, 41).

Наведени одељак указује да је некадашње поверење у вредност робе замењено не само вером у разменске низове интернационалног предзнака и новац као „чисту форму разменљивости“ (Zimel 2004: 105) него и банкарском/берзанском логиком по којој више ни роба ни новац на том фракталном ступњу виртуелне, „закривљене економије“ (Bodrijar 1994: 34) немају онакав значај какав остварује сами апстрактни, нереферишући, шпекулативни однос између њих. Овим одломком се истовремено посредством одреднице *унуци* сугерише наредна значајна координата фирмонаутике – фигура Газдиног унука Стефана Јуниора и његов антагонизам према оцу Стефану Сениору. Оваква природа њиховог односа настаје услед различитих становишта за која пледирају у погледу настојања немачког гиганта хемијске индустрије *I. G. Farbenindustrie* да фузионирају ЈУБ. Имајући на уму лоше економске и геополитичке прилике уочи рата 1941. године, Стефан Јуниор заговара пристанак на немачки концепт фузије уверен да он не подразумева анексију Фирме него прихватљиву форму заједничког интереса. Стефан Сениор, међутим, управо у том монополу уочава разлог децидираног непристајања на немачке одредбе. Овакво јунаково држање није подстакнуто само вешћу о томе да је четворогодишњи план *I. G. Farbenindustrie* заправо немачки државни/војни план, нити само искуствима индустријалаца других земаља поводом идентичних преговора током којих је иницијално обећана независност партнера потонула „у море анонимности једног апсолутног монопола“ (Pečić 2006: 5, 420). Непристајање Стефана Сениора на услове немачке индустријске велесиле мотивисано је пре свега наследном његованском особином да се и у безнадежним околностима боре за повољније услове инсистирајући на пословном суверенитету и достојанству „без кога је привређивање пуко службовање, најамни рад“ (Pečić 2006: 5, 420). Оваквим одупирањем немачкој економској окупацији којом би ЈУБ-ови производни капацитети ступили у службу немачке ратне производње

апострофирана је алтернација мотива економског канибализма будући да се он из сфере интерперсоналних, породичних односа сада транспонује на интернационалну раван.

Како изгледа економско-породични мизансцен током Бадње вечери 1941. године запажа се у дијалогским деловима романа, али и у Газдином макарбистичком контемплирању о перспективама наследника. Премда је Фирму увек замишљао као грађевину с много одаја од којих би свака била намењена једном пословном одељењу, последњи велики градитељ симеонског имена готово из стања смрти разумева да тој грађевини ипак нешто недостаје, да треба прибећи тоталном уништењу: „Ионако се све на том симеонском зданију круни, расипа, распађа. А никога да поправља – о дограђивању да и не гофоримо – нема“ (Рекіћ 2006: 5, 50). До идентичног закључка Газда долази и када замишља да са супругом Томанијом на пијаци пазари тестаментарног наследника. Газду најпре обесхрабрује што међу изложеним потомцима запажа само пет потенцијално просперитетних кандидата, да би га затим и декларације на њима ражалостиле.⁹ Схвативши безнађе сопствене и породичне ситуације, као и чињеницу да људска, крвна оставштина више није интегрална заједница него банкротерски скуп разубјених појединаца повезаних само интересном, судском агоналношћу, Газда увиђа да Његованима нису потребни ни револуција ни рат да их униште јер они већ сада, такви какви јесу, мртвима припадају. Овим се еклатантно показује да немачко економско/војно надирање, о којем сведоче и изводи из *Новой времена* на крају шесте књиге, не фигурирају као једини разлози због којих генос нестаје. Узрок осипања породице препознаје се како у променама на духовном плану што су апострофиране „слабљењем идеала који је одржавао душу расе“ (Le Von 2007: 128), у овом случају породице, тако и у њеној дискурзивној, филозофској исцрпљености: „не постоји ниједан њен члан који би могао да реферише о судбини породице“ (Vladušić 2012: 241). Објашњење породичне дезинтеграције може се подједнако назрети и у мисли о неумитном току „једне уморне крви и једне исцрпљене инспирације“ (Рекіћ 2013: 74), чиме се прелудира шпенглеровска теза о рађању, сазревању, свенућу и умирању култура што прогресивним остваривањем својих могућности нестају. Таква поставка, примењена на генос, евоцира идеју о испуњености симеонског задатка стицања земаљског, материјалног златног руна чиме породица природном нужношћу досеже утрнуће, југ ка којем симеонске душе стреме.

9 Цедуљица на Стефану Сениору поручивала је да није за сваку трговачку прилику јер уноси осећања у посао. Арсеније, упркос преданом стицању кућа, одликовао се мањкавошћу: „лепота га заноси“ (Рекіћ 2006: 2, 462). Банкар Клеонт, који је ионако сувише фиктивно пословао, налази се у колицима „отписат као шкарт“ (Рекіћ 2006: 2, 462). Тимон пак, иако профитабилно тргује на велико и мало, због „јеврејски дизајн“ (Рекіћ 2006: 2, 462) не би био подесан за предводника у предатним/ратним околностима. Стефан Јуниор, најзад, тргује без страсти и жеље, само зато што му је то занимање.

Разлози нестанка породице подједнако се детектују и у бројним истребљивачким парницама економско-правне природе међу потомцима.¹⁰ Појава егоизмом мотивисаног стања дезорганизације и дисеминације породичног језгра показатељ је, с економског становишта посматрано, померања које међу члановима геноса наступа поводом разумевања појма власништва. Семантичко тежиште богатства више се не огледа у појму *patrimonium*-а, како је био случај са Симеонима, оног наслеђеног поседа који се завештава потомству да би га користили и бринули о њему чувајући га од прекомерног искоришћавања, него се смешта у појам својине схваћен као *dominium*, самовољно располагање и трошење поседа без мере, обзира и бриге за његово трајање.¹¹ Промене се одвијају подједнако и с аспекта трговачких способности. „Инстинкт радиности“ (Veblen 1966: 79) разумеван као смисао за ефективан рад који, мимо сваке расипности, подстиче инвидиозно, такмичарско поређење, тиме и акумулацију добара и прилив моћи/угледа, одликује управо Симеоне утемељиваче и градитеље. Међу потомцима, нарочито тридесетогодишњацима,¹² поменути инстинкт пак прераста у конзумеризам, конформизам, апатију и доколичарство схваћено, такође вебленовски, као непродуктивно трошење времена с исходом у квазиуметничким и квазинтелектуалним постигнућима.¹³ Услед ових трансформација, које илуструју преимућство, у бурдијеовском духу казано, економског науштрб симболичког капитала, све што се дешава последњим

10 Антоније, адвокат Георгије и др Михајло заверенички планирају преузимање Максимилијановог и Теодоровог листа пренемачке оријентације да би повели кампању за државну помоћ индустрији у отпору према пенетрацији немачког капитала. Вајар Мартин тражи кредит од Тимона, а онда и од Стефана Сениора како би учествовао на конкурс за Спомендом националне културе. Кућевласник Арсеније, љут на Мартина јер је овај требало да рестаурира његова здања, а не да мисли о својој каријери, бес излива и на Емилијана и Ђорђија који су без његовог знања, у сврху сопственог професионалног напредовања, растурили Газдин легат и окрњили главницу. Оваквој атмосфери прикључује се и Теодор договарајући се с Емилијаном да игнорише Ђорђијев елаборат јер би обелодањивањем његовог антинемачког усмерења избиле неприлике за њега у влади. Ситуацију заоштава Јохана Турјашки идејом да поново покрене парницу Његован-Турјашки сумњајући да судска одлука у корист Његована није легално донета.

11 Више о појмовима *patrimonium* и *dominium* видети: Ханс Кристоф Бинсвангер, *Новац и маија: економско шумачење Гејтсеровој Фаусџа*, Градац, Чачак, 2017, стр. 23.

12 Генерацију тридесетогодишњака, који радикално репрезентују различите животне филозофије и збирно се означавају појмом „антипородични квартал“ (Рекіћ 2014: 443), чине абнормално рационалистички адвокат Леонид, неуспешни уметник Мартин, Филип као кентаурска мешавина начела грађанске класе и комунистичке идеологије, и цинични, бунтовни, али суштински пасивни и аморални интелектуалац Федор.

13 Примењујући Рисманове типове карактера (типови усмерени традицијом, изнутра усмерени типови и другима усмерени типови) на сагледавање особина јунака и генерацијске карактеризације у *Злајном руну*, Слободан Владушић такође долази до увида о рапидном потрошачком пориву и професионалној промашености тридесетогодишњака што је праћена „или индиферентношћу према судбини породице, или чак анимозитетом према њој“ (Vladušić 2012: 240).

генерацијама породице Његован-Турјашки фигурира као обистинење древног, магијског начела да оно што живот даје, живот и узима. Овом репетитивном рефлексијом у *Злајном руно* откључава се реверзибилно дејство симеонске материјалистичке природе, чињеница да су захваљујући поседу, од њега и кроз њега живели, али да су управо њиме, као и развијањем слепе, первертиране зависности од својине и њој инхерентне моћи, уништавани.¹⁴

Наследно материјалистички импулс, манифестован и у виду структурисања „каталожки опипљиве стварности“ (Перишић 2009: 356) што бескрајним навођењима симеонске имовине разлаже свет „на различите материј(ал)е који/које имају своју цену“ (Перишић 2009: 356), отвара аспект Пекићеве септалогичке сплетен с третирањем рачунског/рационалистичког погледа на свет. Коментаришући одељак дневника који се тиче особине неименованог познаника да запажа искључиво за њега корисне ствари и њему блиске идеје, Пекић у белешци „Чуло за профит као последица природног одабирања“ изражава иронично одушевљење за такво „нагонско користољубље“ (Пекић, *Tamo gde loze plaću*, 2014: 246), за „савршенство функционисања саговорничког чула за профит“¹⁵ (Пекић, *Tamo gde loze plaću*, 2014: 246).

Управо аподиктичност и искључивост у идејном смислу на које пишева белешка упућује, незапажање/неприхватање туђих ставова уколико она не показују способност да се с нашим сагласе, као и сâм процес подривања и/или деструисања сваког опозитног мишљења, Пекић је, у склопу унутрашњег монолога Симеона Мосхополита, именовао „рефлексомахијом“ (Пекић 2006: 1, 460). Такав феномен

14 За *Злајно руно* значајан мотив канибализма овим увидом добија још један економски значењски прелив заснован на чињеници да се у капиталистичком друштву порив стицања амплификује до мере прождирања појединца.

15 Аспекта појаве симеонског чула интересног предзнака, премда су примери његовог репрезентовања бројни, своју парадигматичност исказује прозни пасаж посвећен реминисценцијама Симеона Сигетског на призоре из гурбета с оцем током Мохачке битке 1526. године. Да би стекли благо, Симеон Тебански најпре сину казује инспиративну причу о томе како су, надахнуте хришћанском милошћу, изашле „у поље српске девојке, склапале очи мртвацима и напајале ратнике“ (Пекић 2006: 3, 107). Ово предање Симеону Тебанском служи као алиби да, подстакнут нагоном за одржањем, а пре свега интересним сензорима – оним мефистофеловским фигурама Брзограба и Чврстодржа који сведочећи о вези трговине и ратовања хипостазирају похлепу и себичлук – изађе на благоволу поприште Мохачке битке заједно са сином и „чило подскакујући кроз плавичасту таму“ (Пекић 2006: 3, 107), носећи фењер и крчаг пун кишнице, започне ноћну трговину с мртвацима. Бизарна атмосфера сцене утемљена је на гротескном контрасту: с једне стране, Симеоново полетно, занесено претресање оклопа палих ратника у нади да ће у завежљајима што су их носили око врата наћи новац и, с друге стране, несрећа и пропаст једне војске. Овом сценом упечатљиво се дочарава поменуто чуло за профит и нагонско користољубље. Смештањем немилосрдно рачунчијске природе Симеона Тебанског у повлашћено херојски контекст, истовремено се детронизују одреднице разума/логике и новца, међусобно тесно повезане јер им је заједничка „чиста предметна рационалност у приступу људима и стварима“ (Zimel 2001: 138–139).

неутрализације духовног/осећајног диверзитета, његовог сапињања у обруче мерљиве конкретности – чиме се уједно сведочи изостанак за Пекићеву литерарну/филозофску делатност кључне „духовне еластичности“ (Милошевић 1996: 126) – испољава своја разорна дејства у Леонидовој радикализованој рационалности. Размишљајући о потреби опредељења грађанске класе између хришћанске и акционарске логике, јунак исказује недвосмислено пледирање за акционарску солуцију јер она, стабилнија и лакше објашњива спрам иједног другог морала, управо уз помоћ процентног рачуна најприближније изражава стварност. Метастаза Леонидове неделотворне, кумулативне рефлексивности и абнормалне панекономизације света захвата домен брака и породичног живота. Уверен да би један рационални систем, који регулише људске продуктивне вредности, требало да руководи и породичном сфером, Леонид прокламује да би брачне аспиранте требало изделити на извештан број апоена. За њих је потом нужно издати неку врсту емисије чија би се висина одређивала „путем компликованог израчунавања укупне вредности њихове способности за репродукцију добра, карактера, интелигенције, сексуалне привлачности, социјалног статуса и имовине“ (Пекић 2006: 3, 474). С обзиром да би свако друштво располагало специфичним критеријумима приликом тог израчунавања, јунак у револуционарним променама запажа ефекте који би били равни светском економском слому, девалвацији учесника брачног тржишта: „Многи би бракови банкротирали, јер би супружници открили да *једном другом не вреде* колико су вредели под другим условима на брачном тржишту“ (Пекић 2006: 474). Леонидова алгоритамска свест, у чијем се окриљу међуљудске вредности остварују само као нумеричке егзактности, тачку кључања досеже исказом да би у таквим берзанским условима мушкарац скромне солвентности могао да купи жену само у деоницама (што би значило, у зависности од броја деоница, или повремено уживање или перманентну, али законски недефинисану везу), док би „мајоритетни акционер“ (Пекић 2006: 474) у жени имао супругу и мајку своје деце. Оваквим Леонидовим хипертрофираним рационалистичким аберацијама не само да се исказују страховити ефекти рефлексоматије, до крајности доведене афирмације једне мисаоне тенденције која све друге изопштава него се управо посредством хиперболизације и тотализације рачунских гледишта разобличавају њихови дехуманизујући учинци, а панлогичко становиште децентрира и детронизује.

Наглашено присуство рачунске визуре запажа се у Газдиним сјајним плановима које саопштава српском аветињском суду, у његовој визији трговачке државе о којој машта док се у кочијама вози ка његованском конаку у ноћи славља поводом предаје кључева Београда. У својој фантазмагоричној занесености јунак свуда по Београду види колосалне палате, лицеје и академије, банке, компаније,

разнолику робу у блиставим излозима вишеспратница које изгледају попут „Томанијине добош-торте“ (Pečić 2006: 5, 121). Јунакова забринутост, јер нигде не види његованску имовину, прераста потом у задовољну мисао да Фирма, изграђена толико да је стекла привилегован статус монополисте, више не мора да буде приметна: „Фирма се из далека и јасно мора видети само док се с конкурентима о тржиште отима. Ако конкуренције нема, нема ни нужде за уочљивошћу. Монополу никаква реклама није потребна“ (Pečić 2006: 5, 124). Таква супериорна позиција не би обухватала само специфичну врсту робе него би тежила да подреди све привредне гране државе, у чему Газда препознаје план вредан разматрања: „Нема државе која од таквог аранжмана не би профитирала. Под кондицијом, дабоме, да се нађе какав солидан закупац, а не *ad hoc* скупљена банда за брзо оробити, улог амортизирати, профит на жену пренети и лажно банкротирати“ (Pečić 2006: 5, 124). Свестан, међутим, да држава не негује такве светоназоре, Газда закључује да она неће ни постојати 1967. године, у коју ситуира своју визију, већ ће једино фигурирати Фирма што се обимом и распрострањеношћу послова с државом изједначила. Управо оптерећена државном администрацијом, прекомерним задужевањима и недовољном производњом, Фирма је морала по сили економске нужности, „најјачој после божанске“ (Pečić 2006: 5, 126), да тотално расходује финансијски малаксалу државу и на њено место постави своје просперитетне бранше. У овом Газдином сневању светске његованске Фирме, света утемељеног на економском тоталитаризму, фирмокраџији и начелима „картагинског друштвеног поретка“¹⁶ (Pečić 1993: 151-152), државна власт је супституисана чиновницима Фирме, док улога краља припада председнику управног одбора с мајоритетом акција. Корак даље у кобно редуktivној рачунској визији остварује се Газдином тврдњом да на тим премисама утемељен свет не би познавао постојање *људи* и њиховог унутрашњег живота већ само *фирминих службеника*, оних који продају/дистрибуирају робу и оних што је купују. Обе ове категорије – апострофирајући „човека-зупчаника“ (Sabato 2005: 39) као партиципанта машинерије модерног капитализма – тежиле би да зађу у домен оне друге, те продавци, да би живели, морали би да купују подједнако као и конзументи. Купци би пак, који већ куповином делују као фирмини намештеници јер увећавају њен профит, тендирали да једном

16 Управо Картагину као трговачку цивилизацију Пекић у *Одмору од историје*, али и у својим дневничким белешкама доводи у везу с литерарним пасажом из *Златној руни* који описује идеје Газде Симеона о синтетичкој трговачкој држави. Поред тога што је међу четири цивилизације које су га нарочито занимале уврстио и картагинску (у преостале три спадају цивилизација старог Египта, античке Грчке и Византије), Пекић је желео да, уз *Средњу руку* – роман о Византији чија се духовност супротставља картагинској трговачкој организацији – створи и дело посвећено Картагини: „сањам да ћу стићи, али не верујем да ћу икада, да напишем, поред *Средње руке*, дакле поред романа о Византији, и један роман о Картагини“ (Pečić, *Život na ledu IV*, 2014: 344).

и сами постану продавци. На овај начин успоставља се хегемонија економских односа и пандужничко друштво, онај бенјаминовски дефинисан капитализам као „култ који продубљује кривицу“ (Бенјамин 2011: 11). Будући да су дугом и њему иманентном аутогенеричношћу обухваћени сви, кривица се универзализује, а економски односи посредством дуга континуирано се тотализују „sans trêve et sans merci“ (Бенјамин 2011: 11). У оваквом економском склопу установљава се појава коју Пекић именује „продуктентризам“ (Пекић 1993: 153). Потрошачко друштво постаје ретрактилна, нивелишућа платформа која, потирући националне, културолошке, класне и/или верске разлике, као и мултинационални трговачки свет, инаугурише глобализацију тржишта, општу, omnipotentну корпоративност. Из тог чворишта и извире Пекићева мисао: „шачица агенција ће нама владати“ (Пекић, *Život na ledu IV*, 2014: 201), а „рад и дисциплина, оба виће све остало“ (Пекић, *Život na ledu IV*, 2014: 201).

Уздајући се у Газду Симеона као јединог припадника геноса који би умео да одговори на чар-питање у чему је смисао досегнутог земаљског златног руна, Породични Дух напушта Градшчину 1941. године уз предосећај дефинитивног опраштања од породице и страх да њен опстанак зависи не толико од Газдиних способности да је спасе, колико од слутње да је у погледу породице начелно „процес неког дубљег преображаја у току“ (Пекић 2006: 1, 87). Тим наговештајем надахнут Породични Дух апострофира две злослутне могућности: да се одвијају промене које би могле довести до света без породице или, што је погубније, „до света у коме би сви били једна породица“ (Пекић 2006: 1, 87). Управо прозни сегменти септалогиче који тематизују Леонидову идеју о апсолутној економизацији породице и Газдину визију о тоталној економизацији света пружају могућу одгонетку суморних слутњи Породичног Духа. Леонидова математички прорачунљива замисао брака и породице, с једне стране, заиста би, у суманутости евентуалне примене, узроковала нестанак породице у облику који је осмишљава – као кошнице поштованих, вечно присутних предака, заједнице чланова повезаних крвљу и наследним материјалним и симболичким завештањем. Газдина визија глобалне економске синтезе, с друге стране, у којој би људи постали идентично заокупљени искључиво потрошачким поривима што их чине у зимеловском смислу блазираним конзументима, прелудира другу омиозну претпоставку Породичног Духа о глобалистичкој „фамилијарности“. Чињеница да запитаности Породичног Духа из првог тефтера прве књиге *Златној руна* своје потенцијалне одговоре налазе у потоњим књигама (трећој и петој), у поетичком смислу пак сугерише чврсту архитектонику дела, пишчев суперпонирани поступак накнадно/додатно расветљених крајева, његову систематичну, будну стваралачку свест о томе да, упркос ризомској текстуалној структури и изразитој идејној арборизацији, у септалогичи заиста „свака копча мора да се закопча“ (Пекић 1997: 55).

ЛИТЕРАТУРА

- Бенјамин, Валтер. „Капитализам као религија.“ Превео с немачког Чад Коцер. Превела с енглеског Ивана Веља. *Злајмна преда*, 11. 121/122 (2011): 11–12.
- Владушић, Слободан. „Рисманово и Пекићево разумевање карактера усмереног другима.“ *Социолошки ирејлед*, 46. 2 (2012): 235–246.
- Јерков, Александар. „Пекићева цинична интертекстуалност.“ *Књижевност*, 92–93. 11-12 (1992): 1703–1711.
- Милошевић, Никола. *Књижевност и метафизика: Зиданица на јеску 2*. Београд: „Филип Вишњић“, 1996.
- Пекић, Борислав. *У трајању за Злајним руном*. Београд: БИГЗ, 1997.
- Перишић, Игор. „Поступак каталогизације као извор смеха у Злајном руно Борислава Пекића.“ *Поетика Борислава Пекића: ирејлијање жанрова*. Ур. Петар Пијановић и Александар Јерков. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2009. 351–361.
- Фуко, Мишел. *Рађање диолијике*. Превели с француског Бојана Новаковић и др. Нови Сад: Светови, 2005.
- Binsvanger, Hans Kristof. *Novac i magija: ekonomsko tumačenje Geteovog Fausta*. Preveo s nemačkog Saša Radojčić. Čačak: Gradac, 2017.
- Bodrijar, Žan. *Prozirnost zla*. Preveo s francuskog Miodrag Radović. Novi Sad: Svetovi, 1994.
- Flajšman, Kristof. *Kapitalizam kao religija*. Prevela s nemačkog Dobrila Begešić. Čačak: Gradac, 2017.
- Le Bon, Gistav. *Psihologija gomila*. Prevela s francuskog Aleksandra Mančić. Čačak: Gradac, 2007.
- Lošonc, Alpar i Gvozden, Vladimir. *Anatomija robe: ogledi iz kritike političke ekonomije*. Novi Sad: Svetovi, 2016.
- Lukić, Jasmina. *Metaproza: čitanje žanra*. Beograd: Stubovi kulture, 2001.
- Moren, Edgar. *Čovek i smrt*. Preveo s francuskog Branko Jelić. Beograd: BIGZ, 1981.
- Pekić, Borislav. *Odmor od istorije*. Beograd: BIGZ, 1993.
- Pekić, Borislav. *Tamo gde loze plaču*. Beograd: Službeni glasnik, 2014.
- Pekić, Borislav. *Život na ledu I*. Beograd: Službeni glasnik, 2013.
- Pekić, Borislav. *Život na ledu IV*. Beograd: Službeni glasnik, 2014.
- Pekić, Borislav. *Zlatno runo*. Beograd: Dereta, 2006.
- Sabato, Ernesto. *Pojedinac i univerzum*. Prevela sa španskog Aleksandra Mančić. Čačak: Gradac, 2005.
- Špengler, Oswald. *Propast Zapada I*. Preveo s nemačkog Vladimir Vujić. Beograd: Službeni glasnik, 2018.
- Toma, Luj-Vensan. *Antropologija smrti II*. Preveli s francuskog Zoran Stojanović i Miodrag Radović. Beograd: Prosveta, 1980.
- Veblen, Torsten. *Teorija dokoličarske klase*. Preveo s engleskog Nikola Mišić. Beograd: Kultura, 1966.

Zimel, Georg. *Filozofija novca*. Prevela s nemačkog Olga Kostrešević. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2004.

Zimel, Georg. *Kontrapunkti kulture*. Prijevod Kiril Miladinov. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2001.

Violeta Mitrović

Historical Firm's Nautics Of The Njegovan Family – The Trade Motif In Borislav Pekić's Golden Fleece

Summary

Diachronically considering the historical duration of the Njago/Njegovan family, especially the relations between fathers and sons, that is, grandfathers and grandsons, the paper aims to illuminate how Pekić's *Golden Fleece* shapes the trade motif and its immanent phenomena – origin and basic principles of trade practice, nature and characteristics of money, the notion of desire as an exchange source/accelerator, the genesis of the motif of economic cannibalism, as well as the relationship between the Firm and the family, that is, trade and art. By outlining the economic evolutionary thread of the family – from the gurbet/peddler trade measure to the corporate form of private property – the paper equally examines the relevant causes of family's downfall from the ideological and economic point of view. They concern changes in terms of understanding the concept of ownership, manifestations of trade ability and developing a blind, perverted dependence on profit relations. It is precisely this dependence that points to the reversibility of the Simeon's materialistic nature, to the fact that Njago/Njegovani lived from the property and for it, but that they were destroyed by it and by the phantasmagoric enchantment of earning. Research attention also examines the writer's treatment of the computational/rationalist worldview whose radicalization and its disastrously reductive and dehumanizing effects are manifested in the examples of Leonid's abnormal rationality and Gazda Simeon's vision of economic totalitarianism and the hegemony of the Njegovan's Firm (firmocracy).

Keywords: Borislav Pekić, the trade motif, diachrony, computational/rationalist standpoint, a motif of economic cannibalism, the family motif, materialism, radicalized rationality, firmocracy

Примљено: 4. 5. 2021.

Прихваћено: 20. 6. 2022.